

ЯВИЩЕ ЕВФЕМІЇ В АНГЛОМОВНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мосієвич Л. В.

Класичний приватний університет

У статті розглянуто явище евфемії скрізь призму психологічної термінології, а саме: функціонування евфемізмів серед англomовних психологічних термінів, способи утворення евфемістичних одиниць та основні особливості їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: генералізація, евфемізм, психологічні терміни, політична коректність.

Мосієвич Л. В. Явление эвфемии в английской психологической терминологии. В статье рассматривается явление эвфемии сквозь призму психологической терминологии, а именно: функционирование эвфемизмов среди англоязычных психологических терминов, способы образования эвфемистических единиц и основные особенности их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: генерализация, психологические термины, политическая корректность, эвфемизм.

Mosiyevych L. Euphemia in the English psychological terminology. The paper examines euphemia in the psychological terminology. We describe the functions of euphemisms, their formation ways, the principal peculiarities of their translation from English into Ukrainian. Some of them don't have any euphemistic correspondences in the Ukrainian language. The euphemisms create some false reality due to the effect of blurring, ambiguity. These lexical units can influence the formation process of worldview of a great number of people. They can also deceive and neutralize the critical mind of a person. Within the psychological terminology the euphemisms create the function of political correctness. Generalization is the principal way of euphemistic formation.

Key words: euphemisms, generalization, political correctness, psychological terms.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Сучасна психологічна термінологія перебуває у періоді власного становлення, що викликано відходом від уживаних раніше російськомовних зразків і стандартів як у формуванні, так і у перекладі англomовних термінів українською мовою, а також постійною потребою в опрацюванні і введенні нових іншомовних понять в україномовне середовище психологічної науки.

Формулювання мети і завдань статті. Об'єкт дослідження – англomовні психологічні терміни.

Предмет дослідження – евфемістичні одиниці серед психологічних термінів.

Мета роботи – визначити особливості функціонування та перекладу англomовних евфемізмів серед психологічних термінів українською мовою.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- визначити лінгвокогнітивні та соціофункціональні засади вивчення евфемізмів у сучасній германістиці;
- розкрити сутність взаємодії політичної коректності та евфемії;
- виявити семантичні способи утворення евфемізмів;
- проаналізувати особливості перекладу англomовних евфемізмів серед психологічних термінів українською мовою.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше виявлено евфемістичні ознаки англomовних психологічних термінів та визначено способи перекладу евфемізмів українською мовою.

Матеріалом дослідження слугували психологічні терміни із словника Н. В. Орлової «Англо-український та україно-англійський словник педагогічних та психологічних термінів і понять».

Евфемізми – це емоційно нейтральні слова або вирази, які вживаються замість синонімічних їм слів і виразів, які видаються мовцями непристойними, грубими або нетактовними. [5, 590]. Деякі зарубіжні лінгвісти називають евфемізми *catch-words*, *umbrella words*, *dimdefinitions*, тому що вони виконують роль своєрідних слів-кодів [11, 12; 12, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи евфемії закладені в роботах таких відомих учених, як Б. А. Ларіна, Л. А. Булаховського і розвиваються лінгвістами в різних аспектах на матеріалі різних мов. У наукових працях, присвячених збагаченню словникового складу англійської мови, розглянуто проблеми визначення евфемізму та його відокремлення від табу (В. І. Заботкіна, Н. Д. Борисенко, О. Л. Клименко), засоби утворення (А. М. Кацев, Л. П. Крисін, В. П. Москвін), проблема класифікації (Б. Ганєєв, Е. Бортничук, А. Панін); простежено основні тенденції розвитку евфемістичного складу мови (Д. І. Енрайт, К. Алан, К. Барідж,

А. Ю. Кудрявцев, Т. Д. Куропаткін, Р. У. Холдер); описано структурно-семантичні моделі утворення евфемізмів періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст.; розглянуто основні концепти картини світу, що підлягають евфемізації та дисфемізації, такі, наприклад, як політична коректність (Ч. Барбер, А. М. Панін, М. Ю. Палажченко, В. Б. Великорода).

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних ознак евфемізмів виокремлюють такі:

1) семантична невизначеність або низький рівень конкретності, що дозволяє пом'якшувати негативну оцінку денотата;

2) стигматичність денотата, тобто наявність негативної або нейтральної конотації;

3) створення позитивної або нейтральної конотації;

4) збереження істинності вислову;

5) поверхневий характер поліпшення денотата, що дозволяє адресатові зрозуміти, про який предмет йде мова.

Традиційно виокремлюють дві основні функції евфемізмів: пом'якшувальну та вуалювальну [14, 281]. Окрім того, існують підходи, що доповнюють та конкретизують ці дві основні функції. Так, російський дослідник Л. П. Крисін пропонує більш детальну класифікацію функцій евфемізмів, вказуючи на те, що ці мовні одиниці можуть використовуватися як засіб пом'якшення висловлювання, даючи змогу мовцеві уникнути комунікативних конфліктів і невдач, можуть виконувати вуалювальну функцію, а також можуть вживатися у функції своєрідного шифру [3, 386]. Дещо інший підхід пропонує українська дослідниця О. О. Селіванова, виокремлюючи магічну, ідеологічну, етикетну, іронічну та криптофорну функції евфемізмів [9, 135].

Серед сучасних джерел евфемізмів треба відзначити явище «**політичної коректності**». Сам термін «політкоректність» був запроваджений Карен де Крау в 1975 році і має на увазі формування мовленнєвої поведінки таким чином, щоб уникнути дискримінації будь-яких груп населення. Це явище зародилось у 70-х рр. ХХ ст. у США завдяки трьом громадським рухам: університетському руху, фемінізму та боротьби афро-американців за рівноправність [8, 19]. Отже, політкоректна лексика суттєво стосується таких сфер, як расова дискримінація, статевая дискримінація, фізичні вади і дискримінація сексуальних меншин.

С. Г. Тер-Мінасова визначає політкоректність як «прагнення знайти нові способи мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття та гідність індивідуума мовною неактовністю і прямиливістю відносно расової та статевої приналежності, віку, соціального статусу [10, 135]. Принцип політичної коректності вимагає уникати використання в мовленні всіх

тих одиниць, що можуть принижувати гідність індивіда, а точніше замінювати їх на нейтральні або позитивно забарвлені евфемізми [4].

Наприклад, *slow child* в словнику перекладається як *відстала дитина*. Англійський термін несе евфемістичну функцію завдяки слову з більш широкою семантикою – *slow*. Евфемістичне забарвлення мають також терміни:

Substance abuse – *зловживання речовини (тобто наркоман)*,

retirement age – *похилий вік*,

mental retardation – *затримка розумового розвитку*,

a positive sort of a man – *самовпевнена людина*

[7].

Термін *інклюзивна освіта (inclusive education)*, який з'явився нещодавно в українському соціумі, також має евфемістичний ефект, тому що означає «навчання учнів або студентів із особливими потребами вводячи їх до загального освітнього середовища за місцем їхнього проживання. Інклюзивне навчання розглядається як альтернатива інтернатній системі (коли дітей з особливими потребами утримують та навчають окремо від інших дітей) та навчанню вдома». Тобто, термін припускає факт постійної присутності дітей з обмеженими можливостями в класі, групі.

Але не завжди евфемістичний англійський термін має евфемістичний еквівалент в українській мові. Так, термін *disabled people* перекладається як *інваліди*, незважаючи на наявність політично коректного відповідника – *з обмеженими можливостями*. Термін *approved school* в українському перекладі також втрачає евфемістичний ефект через описовий переклад – *виховний заклад для правопорушників, що не досягли 17 років*.

Одним із основних і найбільш поширених способів утворення евфемізмів є генералізація концептуального змісту. Суть цього механізму полягає у репрезентації концепту базового рівня за рахунок засобів репрезентації суперординатного рівня. Під базовим ми розуміємо рівень, який позначає більш конкретні явища або предмети.

Під суперординатним розуміємо рівень із найбільшим ступенем абстрактності [13, 15]. Евфемістичний ефект вислову в такому випадку досягається завдяки тому, що для концептів суперординатного рівня не характерим є виділення окремих, у тому числі й оцінних характеристик [2, 44]. В. П. Москвін такий спосіб називає гіперонімізацією, тому що генералізація значення досягається в основному за допомогою гіпер-гіпонімічних замінів [6, 65].

Генералізація концептуального значення може утворюватися двома способами: використання слів із узагальненою семантикою і використання гіперонімів («слова з ширшим значенням (обсягом поняття) по відношенню до слова з менш

широким значенням» [1]). Якщо евфемістичний ефект вислову заснований на репрезентації вихідного концепту за допомогою звернення до його гіперонімів, відбувається депрофілювання тих специфічних характеристик його змісту, наявністю яких обумовлена характерна для нього негативна конотація.

Таким чином генералізація має значний евфемістичний потенціал, оскільки заміна небажаної номінації родовим поняттям (гіперонімом), словом із широкою семантикою, дозволяє зняти негативну оцінку. При сприйнятті денотата у свідомості адресата не виникає конкретних ментальних репрезентацій, тому що в результаті перейменування відбувається розмивання змісту і нейтралізація тих характеристик вихідного концепту, які викликають негативне ставлення до себе.

Евфемізми, утворені за допомогою генералізації концептуального змісту, як правило, не характеризуються оцінністю, тому що репрезентують концепти суперординатного рівня.

Слід зазначити, що при зіставленні англійських психологічних термінів та їх українських

еквівалентів спостерігається тенденція використання в термінах МО компонентів більш широкої семантики, ніж в МП. Англійська мова часто використовує іменники широкої семантики як основу утворення термінів, що не є характерним для української термінології. Використання слів з широкою семантикою в МО створює різні варіанти українських відповідників: 1) *mental effect* – психічний вплив, *mental age* – розумовий вік, *mental disorder* – психічний розлад; 2) *verbal environment* – мовне середовище, *verbal error* – лексична помилка. Але, не всі слова з широкою семантикою є евфемізмами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, деякі англійські психологічні терміни відрізняються політично коректним характером стосовно хворих, літніх, неосвічених людей. Вони утворюються за допомогою евфемізмів, але не завжди мають евфемістичний відповідник в українській мові. Перспективними вважаємо подальші дослідження евфемії в різних видах термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/14/
2. Болдырев Н. Н. Теоретические аспекты языковой концептуализации. Когнитивные исследования языка / Вып. Концептуализация мира в языке: коллективн. монография. – М.: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009(6). – С. 25–77.
3. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи. Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – С. 384–408.
4. Каптурова О. В. Реалізація концепту «політична коректність в мас-медійному дискурсі. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://communication-discourse.com/issues/issue6http://www.philolog.univ.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2013_43_2/137_146.pdf
5. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. Ярцевой В. Н. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 685с.
6. Москвин В. П. Эвфемизмы: системные связи, функции и способы образования. Вопросы языкознания. – 2001. – № 3, С. 58–67.
7. Орлова Н. В. Англо-український та україно-англійський словник педагогічних та психологічних термінів і понять : Навчальний посібник для студентів і викладачів вищих навчальних закладів. – Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2010. – 188 с.
8. Павлова Е. К. Языковая преэминентность в процессе эвфемизации политич. реалий США. Вест. Моск. Ун-та, 2000. – С. 19
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
10. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 624 с.
11. Янков А. В. Соціально-політичні неологізми в американському варіанті англійської мови: семантика-структура-функціонування: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». – Львів, 2004. – 20 с.
12. Holder R. W. How Not To Say What You Mean: A Dictionary of Euphemisms. – Oxford University Press, 2002. – 501 p.
13. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1986. – 632 p.
14. Schlosser H. D. Verhüllen – verdrängen – beschönigen. Euphemismen im kulturellen Wandel / Horst Dieter Schlosser // Muttersprache 4, Jg. 117, 2007. – S. 281–295.